

Балобанова Д.О.
докторант кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗНАЧЕННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Останнім часом в українській кримінально-правовій науці все частіше підіймається питання про необхідність не тільки аналітичного, а й прогностичного дослідження доктрини кримінального права та кримінального законодавства України. Зокрема слід зазначити фундаментальні розробки у цієї галузі, які були здійснені В.О. Туляковим, В.О. Навроцьким, М.І. Хавронюком та іншими видатними вченими. Є усі підстави вважати, що підвищена увага науковців до цієї проблематики має об'єктивні причини. У даний час кримінальне законодавство України все ще перебуває у стані реформування, метою якого є удосконалення кримінально-правових інститутів задля забезпечення правильного застосування норм матеріального права, гармонізації кримінального законодавства України із загальноєвропейським законодавством та практикою застосування рішень європейських судових органів. Проте зусилля законодавчої влади неминуче приречені на поразку за умов ігнорування історичного досвіду формування та застосування матеріального кримінального права, неналежного врахування зовнішніх обставин та розроблених наукою підстав та критеріїв.

Нагальною потребою постало питання про місце рішень Європейського суду з прав людини серед інших джерел кримінального права. Відповідно до положень Закону України від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» державними органами України мають вживатися заходи загального характеру з метою забезпечення додержання нашою державою положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. і протоколів до неї, ратифікованих Верховною Радою України, порушення яких встановлене Рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді.

Заходами загального характеру є заходи, спрямовані на усунення зазначеної в Рішенні системної проблеми та її першопричини, зокрема: а) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування; ... в) забезпечення юридичної експертизи законопроектів [1, ст. 13].

Крім цього, в ст.17 зазначеного Закону безпосередньо вказується на визнання практики Суду джерелом права [1, ст. 17], хоча традиційний підхід до визначення джерел права в романо-германській правовій сім'ї не відносить судовий прецедент (в будь-якому його вигляді) до джерел права взагалі, й кримінального, зокрема.

Але, слід зазначити, що сучасна теорія права дещо змінила свій підхід до вирішення цього питання, що свідчить про динамічність права, в тому числі й кримінального.

Так, Л.О. Корчевна, з посиланням на праці західних правників (Р. Давида і К. Жоффре-Спінози, Ж.-Л. Бержеля, Г. Бермана та ін.), нагадує, що європейська правова традиція загалом ніколи не змішувала право і закон (за винятком кодифікації і законодавчого позитивізму XIX ст., який нині подоланий) і не стверджувала, що вивчення одного лише закону дозволяє дізнатися, що таке право; адже воно не міститься виключно у законодавчих нормах [2, с. 19-22]. І в теорії, і на практиці панує думка, що абсолютний суверенітет закону в державах романо-германської правової сім'ї є фікцією і що поряд з ним існують й інші джерела права, а закон має сенс лише у єдності з ними. На континенті має місце поступове послаблення віри у закон; у ньому вбачають все більше тільки вираження загальних принципів, які надають великого простору для тлумачення, внаслідок чого постійна судова практика все виразніше стає самостійним джерелом права [3, с. 69]. Р.Б. Хорольський стверджує, що в Європейському Співтоваристві фактично визнано прецедент ний характер рішень Суду ЄС та їх статус як найважливішого джерела європейського права [4, с. 204-209].

В.Ф. Опришко вказує: «Особливістю європейського права є те, що воно виникло та активно розвивається на основі як континентального, так і загального права. Так, питаннями забезпечення прав та свобод людини в рамках ради Європи займається Європейський суд з прав людини. В своїй діяльності він поєднує елементи як континентального, так і загального права, зокрема, досить активно використовує в своїй практиці правило прецеденту. Обґрунтування судових рішень відбувається, виходячи не тільки з норм відповідних конвенцій, а й принципів справедливості, розумності,

природного права, відповідності моральним критеріям суспільної необхідності. Держави-члени ради Європи, серед яких і Україна, зобов'язані визнавати обов'язковість юрисдикції цього суду» [5, с. 40-41]. В.Я. Тацій і Ю.М. Грошевий зазначають: «Повинно бути переосмислення ставлення до постулатів звичаєвого права... В першу чергу це стосується судового прецеденту...» [6, с. 54].

Про судовий прецедент як джерело кримінального права можна вести мову, якщо він має не рекомендаційний, а обов'язковий характер. Це може значити тільки одне: в якості джерела кримінального права судовий прецедент може виступати тоді, коли він представляє собою офіційно оприлюднене рішення суду за конкретною справою, яке містить обов'язкову для подальшого застосування кримінально-правову норму [7, с. 65].

Стає все більш наочним, що не тільки формальному, а й доктринальному запереченню за судовою практикою якостей джерела права протистоять реалії сучасного правового життя та тенденції його розвитку. Хоча й не прямо, а опосередковано, але судова практика робить свій внесок у правове регулювання. Не можна не погодитися з А.В. Наумовим в тому, що «буква кримінального закону наповнюється реальним змістом тільки через судові рішення за конкретними справами, та зміст кримінально-правової норми складається з набору відомих судових прецедентів за цими справами. Й кожний новий судовий прецедент розширює або, навпаки, звужує уявлення правозастосовувача про зміст кримінально-правової норми. ... Без судового прецеденту будь-яка кримінально-правова норма є мертвою та досить абстрактною» [8, с. 21].

Підсумовуючи все вищевикладене, у відповідності до Закону слід визнати за Рішеннями Європейського суду з прав людини значення джерела права.

Джерела

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: закон України від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 30. – ст. 260.
2. Корчевна, Л. Українське право і романо-германська традиція / Л. О. Корчевна // Право України. – 2004. – № 5. – С. 19-22.
3. Хавронюк, М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія / М. І. Хавронюк. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.
4. Хорольський, Р. Б. Судовий прецедент як джерело права Європейського Співтовариства / Р. Б. Хорольський // Проблеми законності. – 1999. – Вип. 39. – с. 204-209.

5. Опришко, В. Ф. Проблема зближення європейського права із законодавством України / В. Ф. Опришко // Європа, Японія, Україна: шляхи демократизації державно-правових систем // мат-ли Міжн. наук. конф. 17 – 20 жовтня 2000 р. – К., 2000. – с. 38-46.
6. Тацій, В. Я., Грошевий, Ю. М. Проблеми зближення європейських правових систем як умова гармонізації законодавства України / В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом. Мат-ли наук.-практ. конф. – К., 1998. – с. 53-57.
7. Кауфман, М. А. Источники уголовного права / Энциклопедия уголовного права. Т. 2. Уголовный закон. – Издание профессора Малинина В.Б. – СПб., 2005. – 846 с.
8. Наумов, А. В. Источники уголовного права / А. В. Наумов // Уголовное право: новые идеи / Отв. ред.: Келина С. Г., Наумов А. В. – М.: Изд-во ИГиП РАН, 1994. – с. 4-25.

Анотація

Балобанова Д.О. Значення рішень Європейського суду з прав людини для розвитку кримінального права України. – Стаття.

Стаття присвячена розгляду питання щодо визнання Рішень Європейського суду з прав людини джерелом кримінального права України, враховуючи сучасні тенденції розвитку цієї галузі права.

Ключові слова: динаміка, кримінальне право, джерело права, судовий прецедент, Рішення Європейського суду з прав людини.

Аннотация

Балобанова Д.А. Значение решений Европейского суда по правам человека для развития уголовного права Украины. – Статья.

Статья посвящена рассмотрению вопроса о признании Решений Европейского суда по правам человека источником уголовного права Украины, учитывая современные тенденции развития этой отрасли права.

Ключевые слова: динамика, уголовное право, источник права, судебный прецедент, решение Европейского суда по правам человека.

Summary

Balobanova D.O. The value of the European Court of Human Rights decisions for the development of criminal law in Ukraine. – Article.

The article is devoted to the question of recognition of the European Court of Human Rights decisions as the source of criminal law in Ukraine, given the current trends in this field of law.

Keywords: the dynamic, criminal law, the source of law, a judicial precedent, the European Court of Human Rights decision.